

عشقی

سیمای نجیب یک آناشیت

نویسنده

محمد قائد

۷	مقدمه بر چاپ سوم
۹	مقدمه بر ویراست دوم
۱۱	پیش‌درآمد
۱۳	پیشگفتار: تقدیر اندیشه به‌عنوان ماجرای زندگی نگامی به شرایط ایران در روزگار عشقی و وقایع مهم عصر او
۲۳	فصل اول: در صحنه یک‌کار اجتماعی تجربه‌های نوجوانی ۱۳ - سفر و مهاجرت ۳۲ - بر صحنه تئاتر ۴۲
۵۹	فصل دوم: جهان‌بینی و اندیشه سیاسی نگاه به گذشته و درک از تاریخ ۵۹ - تصور از نوده، حکومت و قدرت ۶۳-۷۱ - حید خورن: کشتار غریب در سیزدهم ۷۱ - نظریه اشکبخت‌شناسی و طوطی ۸۳ - فراخوان انقلاب دایم ۸۹ - داستان به‌سبب سیدگان ۱۰۰ -
۱۰۳	فصل سوم: بازی‌های عقاید و احساسات در دفاع از حقوق زنان ۱۰۳ - طبیعت، دهر و آسمان ۱۰۹ - مهر و مدح ۱۱۲ - خلق‌های جنل‌های آشکار ۱۱۳
۱۲۱	فصل چهارم: آرزوهای باطنی و بی‌سایه نوگرایی و تجدید ۱۲۱ -

نسترمایه
تهران
۱۳۹۷

فهرست

- یادداشت بر چاپ سوم
- ۶۷۱ و یافته‌ها، کتابخانه ملی، تهران، ۱۳۹۱
- ۶۷۲ در آینه‌ها، تهران، ۱۳۹۱
- ۶۷۳ در آینه‌ها، تهران، ۱۳۹۱
- ۷ یادداشت بر چاپ سوم
- ۹ یادداشت بر ویراست دوم
- ۱۱ پیش درآمد
- ۱۳ **یشگفتار:** نقد سیر اندیشه به عنوان ماجرای زندگی
نگاهی به شرایط ایران در روزگار عشقی و وقایع مهم عصر او ۲۷
- ۳۳ **فصل اول:** در صحنهٔ پیکار اجتماعی
تجربه‌های نوجوانی ۳۳. سفر و مهاجرت ۳۴. بر صحنهٔ تئاتر ۴۴
- ۵۹ **فصل دوم:** جهان‌بینی و اندیشهٔ سیاسی
نگاه به گذشته و درک از تاریخ ۵۹. تصور از توده، حکومت و
قدرت اجتماعی ۶۴. عید خون: کشتار بزرگ در سیزده‌به‌در ۷۱.
نظریهٔ 'شکست'، مشروطیت ۸۳. فراخوان انقلاب دائم ۸۹.
داستان 'به مشروطه رسیدگان' ۱۰۰
- ۱۰۳ **فصل سوم:** پاره‌ای عقاید و احساس‌ها
در دفاع از حقوق زنان ۱۰۳. طبیعت، دهر و آسمان ۱۰۹. هجو
و مدح ۱۱۲. غلغله‌های نهانی، جدل‌های آشکار ۱۲۳
- ۱۳۱ **فصل چهارم:** ارزش ادبی
نوگرایی و تجدد در ادبیات ۱۳۴. گام بلند به پیش ۱۳۹

فصل پنجم: مانیفست و بیانیه در قالب داستان منظوم
ادبیات به عنوان ابزار تهییج توده ۱۶۶

۱۴۹

فصل ششم: تجربه روزنامه‌نگاری

۱۷۹

میراث روزنامه‌نگاری صدر مشروطیت ۱۷۹. دوشنبه این
ماه، چهارشنبه ماه بعد ۱۸۳. غزل خداحافظی ۲۰۴

پایان سخن

۲۲۹

ضمیمه ۱

۲۴۱

نامه به بانوی ناشناس ۲۴۱. مقدمه «افسانه» ۲۴۳. نامه‌هایی
به عشقی ۲۴۵

ضمیمه ۲

۲۵۱

قتل شاعر جوان، ملک الشعراء بهار ۲۵۱. قتل عشقی، روزنامه
مرد امروز ۲۵۵. سعید نفیسی ۲۶۱. بازیگران عصر طلایی،
ابراهیم خواجه‌نوری ۲۶۵. انعکاس جمهوری، حسین مکی
۲۶۷. خبر روزنامه ایران ۲۶۹. نامه مدیران جراید منتسب به
گروه اقلیت مجلس ۲۷۰

تصویرها

۲۷۳

نمایه

۲۸۱

یادداشت بر چاپ سوم

اصطلاح 'از چیزی رنج بردن' را کسانی دلبخواهی به کار می‌برند: فلان شهر
از کمبود برق، مملکت از تورم شدید و انسان معاصر از سرگشتگی رنج می‌برد
— حتی شنیده شده سالاد از کمبود فلفل رنج ببرد. همین‌طور فعل ترکیبی
'اجازه‌دادن': اجازه ندهیم پرندگان در زمستان بمیرند؛ نباید اجازه داد تمایلات
اجتماعی بر نیروی ترقیخواهی پیروز شود، و غیره.

اگر کتابی که در دست دارید اجازه داشته باشد از چیزی رنج ببرد، کمبود
سخ است: از سال ۷۷ تنها دوبار چاپ شده و به دست بسیاری خوانندگان بالقوه
ترسیده است. برای کاستن از آن رنج، نگارنده اجازه داد تصویر متن کتاب
روی سایت ظاهر شود. اما متنی چند صد صفحه‌ای با شماری قابل توجه شعر و
یاتوسته و شعر در پانوشته، نیاز به تأملی بیش از مرور در مانیتور دارد. امید که
ناشر جدید کتاب اجازه ندهد رنج خواننده بالقوه و مؤلف ادامه یابد.

عشقی حضورش در صحنه فعالیت‌های اجتماعی بسیار کوتاه بود. خیالپردازی
در این باره که اگر دهه‌های بعدی را تجربه می‌کرد طرز فکرش چگونه تغییر
می‌یافت، نتیجه‌ای مشخص به دست نمی‌دهد، اما ادامه آن طرز فکر در وقایع
بعدی جامعه ایران قابل تشخیص است. گرچه فرصت نیافت مبانی نظری محکمی
برای احساسات سیاسی خویش بیابد یا پیروراند، دست‌کم بر این نکته توافق
وجود دارد که نام او جایگاهش را در میان روشنفکران و ترقیخواهان ایران ابتدای
قرن حفظ کرده است. کسی حتی شبیه او سراغ نداریم که تنها با سه چهار سال
حضور برق‌آسا در صحنه ادبیات و اجتماع، در آن فهرست جای گرفته و مانده
باشد ماندگاری‌اش به سبب فوران قریحه سرشار، روحیه‌ای دستخوش ادوار
شورآفرندگی و البته مرگ زود هنگامش در بزنگاه پرتنش تغییر سلطنت بود.

در چاپ دوم، پانوشته‌ها را از انتهای فصل‌ها یکسره به پای صفحه آوردم تا از نظر دور نمانند. پانویس یا پانوشته نزد بیشتر خوانندگان حاشیه و حتی اضافات تلقی می‌شود؛ اما در این متن توضیح پایین صفحه گاه مکمل سطرهای بالا، و گاه مطلبی است مستقل که برای قطع نشدن جریان بحث به این شکل درج شده، نه چون اهمیت کمتری دارد.

در این چاپ کوشیده‌ام تعداد بیشتری از آن مطالب مکمل را، هم برای زیبایی بصری و یکدست تر شدن صفحات و هم به امید توجه بیشتر از سوی خواننده، تا آنجا که تداوم بحث را بر هم نزنند وارد متن کنم. «مانیفست و بیانیه در قالب داستان منظوم» هم، که پیش‌تر نیمی از فصل «ارزش ادبی» بود، مستقل شده است.

از یاران و خوانندگانی که این متن به لطف آنها ویراسته‌تر شده سپاسگزارم.

م. ق.

دی‌ماه ۹۳

یادداشت بر ویراست دوم

در چاپ دوم کتاب حاضر، پانویس‌ها، یادداشت‌ها و توضیحات دیگر از انتهای هر فصل به پایین صفحه انتقال یافته است. نگارنده کوشیده است برخی متن‌ها و کتلهایی را که در چاپ‌های مکرر دستخوش تحریف شده‌اند، از جمله مشروح مذاکرات مجلس شورا در آن سال‌ها را، از نخستین منبع و به شکل اولیه نقل کند. بنابراین یادداشت‌های این کتاب بحث اصلی را تکمیل می‌کند و بهتر است بی‌ترنگ در دسترس باشد، چرا که بسیاری خوانندگان از مدام پس‌وپیش رفتن در کتلی که می‌خوانند استقبال نمی‌کنند. در این ویرایش، عنوان فرعی پیشگفتار به عنوان کتاب افزوده شد و آن بخش عنوانی جدید یافت.

قد فکر و شخصیت و آثار میرزاده عشقی نقد جهان‌بینی و طرز فکری است که هر سال سده گذشته در جامعه ایران رواج داشته است. این کتاب نه تقدیس یک شاعر، نه بزرگداشت یک متوفی، و نه سختگیری نسبت به مردی است که بسیاری از ایرانیان او را دوست دارند بی‌آن‌که به همان اندازه مشتاق خواندن آثارش باشند. عشقی چشم‌اندازی گسترده برای تأمل در کار جامعه و جهان در برابر می‌نهد. اگر حرکت این جامعه با همان آهنگ رشدی که در شخص او دیده می‌شود ادامه یافته بود، امروز بسیار به از این بودیم. نکته‌ای است درخور توجه که آثارش سال‌هاست مستقلاً تجدید چاپ نمی‌شود اما تحقیق درباره او را جدی می‌گیرند. عشقی شخصیت فراموش‌نشده غریبی است که شبیح افکارش بر ذهن ملی سایه افکنده و نوع عقایدش همه‌گیر است، اما گویی برای خود او جای جهانی نیست. آنچه در پی می‌آید کوششی است برای توضیح این‌که چرا. مؤلف